

HEDMARK
FYLKESKOMMUNE

Os kommune
Rytrøa 14

2550 OS I ØSTERDALEN

Hamar, 03.10.2015

Deres ref:

Vår ref: Sak. nr. 15/8500 - 1
Saksbeh. Tore Lahn Tlf. 976 34 935

Fiskebuer ved Forollsjøen, Forollhogna Nasjonalpark, Os kommune - Kulturvernfarende merknader til plan og tiltak

Vi var 23.09. 2015 på befaring til fiskebuene ved Forollsjøen i Forollhogna Nasjonalpark. Med på befaringa var Inge Eggen og Ingulf Os fra grunneierne, og Ingunn Holøymoen fra Os kommune.

Bakgrunn for befaringa er et uttrykt behov for en gjennomgang av den eksisterende planen for bu-området. Planen ble aldri vedtatt av Os kommune, men den har allikevel hatt en nyttig funksjon for forvaltningen av buene og området, og den har vært vist til av nasjonalparkforvaltninga i dens behandling av saker som angår buene.

Vi forstår at både kommunen, nasjonalparkforvaltninga og grunneierne/brukerne ønsker å forbedre og presisere planen. Hedmark fylkeskommune ønsker som kulturminnemyndighet å delta i dette arbeidet, for å spille inn våre synspunkter spesielt når det gjelder det kulturminnefaglige.

I dette brevet vil vi bare foreløpig, og ganske kort, uttrykke noen generelle synspunkter, men også kommentere to aktuelle byggesaker i området, ut fra disse synspunktene.

Fylkesdirektøren

BESØK: Parkgata 64, Hamar POST: Pb. 4404, Bedriftssenteret, 2325 HAMAR
TELEFON: 62 54 40 00 E-POST: postmottak@hedmark.org ORG.NR: 942 116 217

www.hedmark.org

Vernebestemmelser i området

Fiskebuene ved Forollsjøen står inne i nasjonalparken. Inntil nasjonalparken finner vi flere verneområder, blant disse Vangrøftdalen – Kjurrudalen landskapsvernområde, med en egen status som Utvalgte Kulturlandskap. I tillegg har vi, felles for alle disse, Circumferensområdet rundt Røros kobberverk, som skal ha et spesielt vern i kraft av den utvidete verdensarvstatus.

I forvaltningsplanen for Forollhogna nasjonalpark er det lagt vekt på at det ikke bare er naturverdier, men også både kulturminner og brukerinteresser som skal ivaretas. Blant brukerinteressene er opprettholdelse og vedlikehold av bygninger med en etablert og historisk bruk, som fiskebuer og naust. Alle bygninger er listet opp i planen. Det er laget bestemmelser i forvaltningsplanen som regulerer hvordan bygninger skal kunne vedlikeholdes, og ved langtkommet forfall, brann eller annen totalskade rives og erstattes. Det er strenge regler som begrenser mulighetene for nye bygninger eller utvidelser av eksisterende.

I formålsparagrafen for parken er et eget punkt å *verne om kulturminner og kulturlandskapsinnslag*.

Ut fra en vid definisjon er alle fysiske spor etter menneskelig aktivitet kulturminner. Det vi i vanlig språkbruk kaller kulturminner er allikevel bare fysiske spor som blir oppfattet som verdifulle i kraft av sin spesielle *kulturminneverdi*. Å bevare en bygning eller et miljø som *kulturminne* er forskjellig fra å bevare det bare som bruksobjekt, også i nasjonalparken. Det handler om hvordan man kan tillate at det vedlikeholdes, og hvordan man forholder seg ved langtkommet forfall : riving og nybygging, kontra istandsetting på antikvariske premisser. Et viktig spørsmål blir derfor om buene ved Forollsjøen –enkeltvis, som bygningsmiljø, eller som elementer i kulturlandskap – har særlig kulturminneverdi.

Vurdering av kulturminneverdi

Kulturminneverdi blir ofte knyttet til alder, men det er mange andre faktorer som også må vurderes: sjeldenhet, fysisk og historisk kontekst, representativitet, bygningsmessig eller arkitektonisk kvalitet og særpreg, kildeverdi, opplevelsesverdi, blant annet.

De fleste buene og naustene er satt opp i løpet av de siste 40 -50 år, alderskriteriet har dermed liten gyldighet, iallfall for de fleste av dem. Det skiller dette miljøet fra fiskevollene ved Femunden, Isteren og Sølensjøen. Disse «innlands-fiskeværerne» er spesielt omtalt i gjeldende fylkesdelplan for kulturminner i Hedmark, og det faller naturlig å sammenligne med dem. Buene på f.eks. Fiskevollen ved Sølensjøen, som nå vurderes områdefredet, er gjennomgående eldre, laftede bygninger. Her framstår også bygningsmiljøet helt annerledes, ved at buer og naust ligger tett samlet i en klynge.

Fiskevollene i Rendal og Engerdal baserer seg på et helt spesielt fiskelottsystem som kan dokumenteres tilbake til middelalderen.

Selv om det er mange ulikheter, er det en viktig likhet: Det handler om fiske som historisk tilleggsnæring i områder med begrensede naturressurser for gardsdrifta. I tillegg til at gardene hadde seter, i dette området gjerne tre –fire, for å utnytte utmarksressursene, hadde de også fiskerett med bu og naust for å utnytte fiskeressurser, ofte også brukt i forbindelse med jakt. Buene er, sammen med setre og utløer, en bygningsgruppe som er tett knyttet til behovet for å utnytte alle naturressurser i et relativt marginalt område. I 2012 ble en gard med tilhørende seter, Utistu i Dalsbygda, fredet etter kulturminneloven som et komplett og tidstypisk helhetlig anlegg i dette området. Kanskje kunne fiskebua ved Forollsjøen vært med i fredninga. Seterområdet i Vangrøftdalen og Kjurrudalen er utpekt til et nasjonalt Utvalgt Kulturlandskap for sitt godt bevarte og helhetlige område for utmarksnæring. Fiskebuene ved Forollsjøen kan sees som en parallell og i sammenheng med dette.

Det er etter vår vurdering denne historiske og geografiske sammenhengen som er det mest interessante ved dette bygningsmiljøet, sett fra kulturvern faglig synspunkt. Selv om det er fornyet med mer moderne buer, er det hittil bevart som et homogent og karakteristisk bygningsmiljø, og det danner, i større grad enn de mer kjente fiskevollene, et spesielt kulturlandskap, på grunn av spredningen over et stort, åpent fjellområde rundt Storhåen og nordover langs østsida av sjøen.

Ut fra dette er det et mål at bygningsmiljøet også for framtida beholder sine karakteristiske trekk når det gjelder størrelser, utforming, material- og fargebruk. Dette er karakteristika som binder sammen til en helhet, og gir en identitet. Denne helheten er verdifull også fordi den på mange lignende steder er blitt borte, eller er truet, på grunn av utvidelser til hytter, moderniseringer, opparbeidelse av kjøreveger og parkering, og en alminnelig velstandsøkning som har ført til bruk av mer kostbare og prangende materialer, panoramavinduer, ulike typer dekorasjoner og utstyr, terrasser, belysning osv.

Mangler ved dagens virkemidler

Forvaltningsplanen, sammen med planen for bu-området, ivaretar mye av vernet, de fleste av de tiltakene som er beskrevet ovenfor er derfor utelukket ved Forollsjøen. Det er allikevel noen endringer som kan gjøres innafor bestemmelsene, og som ikke uten videre er forenlige med et godt bygningsvern. Det gjelder spesielt materialbruk ved vedlikehold og nybygging, men også sikring av autentisitet i forbindelse med større vedlikeholdsoppgaver – typisk: utskifting av vinduer og dører framfor restaurering og gjenbruk.

Det er også et punkt der forvaltningsplanen kan virke direkte i motstrid til bygningsvernet. Det gjelder kravet om å rive gammel bu for å kunne bygge ei ny. Ideelt burde dette vært løst ved at man ikke fikk bygge ny før det var gitt rivetillatelse, i samråd med vernemyndigheten. I praksis har det vist seg at ny bu blir oppført uten at vernemyndigheten er rådspurt om riving av den gamle. Slik praksis er kontraproduktiv i et kulturminnevern-perspektiv, det fører til en utskifting av bygningsmassen på sikt, og dermed en endring av hele miljøet.

Praksis i området og uklare eller manglende bestemmelser i planene tilsier en gjennomgang av planen for bu-området, og i tillegg bør denne planen gis en mer formell gyldighet både i det kommunale planverket og med en forankring i forvaltningsplanen. Som nevnt innledningsvis, ønsker Hedmark fylkeskommune som kulturminnemyndighet å bidra til dette arbeidet.

Aktuelle saker

Det er minst to aktuelle saker som kan være vanskelige å konkludere i for kommunen og for nasjonalparkforvaltningen, fordi bestemmelsene for bygningsmessige tiltak ikke er tilpasset bygningsvern-perspektivet. Vi vil derfor i det følgende kort kommentere disse sakene, slik at vår vurdering kan tas med inn i behandlinga.

Det ene gjelder den gamle bua tilhørende eiendommen 135/30, som i henhold til bestemmelsene skal rives fordi det er bygd ei ny. Denne gamle bua er både representativ og spesiell. Den har spesiell kulturminneverdi, både fordi det åpenbart er en gammel bygning, typisk for området i størrelse og utforming, som er tilflyttet og gjenbrukt, og fordi den er totalkledd med blikkplater, som er banket ut av gamle tønner. Bua er satt opp på stedet i 1959 av lærer Ole Breen. Også på andre litt eldre buer ved sjøen er det brukt blikkplater som værhud, på tak eller vegg, men ingen steder er det brukt så gjennomført som her. Bruken av utbanka tønner har en periode vært relativt utbredt, vi ser det ikke minst i seterområder og på utmarksbygninger, der det skulle spares på kostnadene til materialer i ei tid som var trangere enn vår. Nå er det ikke så veldig mange av disse bygningene igjen, og vi er temmelig sikre på at det ikke finnes flere enn denne ene som har utbanka tønner, supplert med tønnelokk, som kledning både på tak og alle vegger. Som enkeltbygg er dette antakelig den mest verneverdige av alle buene. Denne bygningen må bevares, og det bør søkes tilskudd til istandsetting av den. Vi ser at man har en utfordring når det gjelder eierskap og bruk, på grunn av bestemmelsene om riving ved nybygg, men legger til grunn at det må finnes en løsning på det.

Den andre konkrete saken, som er til behandling i kommunen nå, gjelder bu og naust, sammenbygd, tilhørende 131/11. Her har Nasjonalparkstyret gitt et positivt svar på søknad om å rive og sette opp erstatningsbygg, men viser til kommunens behandling når det gjelder detaljer i byggesaken.

I søknaden er det vist tegning av både den gamle bua, og den planlagte. Det er mange likhetspunkter, og begge har trekk vi finner igjen på de fleste av buene i området. I henhold til bestemmelsene skal ny bu lages i prinsippet maken til den gamle. De mest tydelige forskjellene her gjelder lengden, vindusstørrelse, og materialbruk på naustdelen. Det heter i forvaltningsplanen at byggetiltak ikke kan være forankret i «bekvemmelighetshensyn» - vi tolker det til at større vinduer ikke bør tillates. Døra som er vist på tegninga, med glassfelt, skiller seg vesentlig fra den gamle labank-døra, og bidrar også til å gi et preg av «hytte», mer enn fiskebu. Vi finner det også uheldig dersom det tillates utvidet grunnflate – det vil rykke bygget ut av den målestokken vi kjenner i dag, men kanskje viktigst: Det kan skape presedens, og oppmuntre til at flere buer søkes revet for å erstattes med større. De minste buene er gjerne også de eldste, som er viktige for å bevare områdepreget. Når det gjelder materialbruk, har nasjonalparkstyret allerede satt vilkår om bruk av stående kledning tilsvarende den nåværende på selve bua. Vi mener det må kreves bruk av samme kledning også på naustet. Vi ser at det på flere buer i seinere tid er tatt i bruk mur, ofte i form av hullblokker, men også som massiv mur. Det er et brudd med tradisjonen fra de eldste buene, og bør ikke tillates. På tegningen er det vist en mur med en form for dekor, som i særlig grad er fremmed for stedet. Bygningene skal være enkle og nøkterne, med en rasjonell og liketil materialbruk. Den nøkterne holdningen som tradisjonelt er lagt til grunn har skapt en egen, uintendert estetikk, som vi også kjenner fra andre typiske utmarksbebyggelser.

Da vi var på stedet, foregikk det demontering av ei eldre bu, det var kanskje den siste av de gamle tømmerbuene. Eieren er heldigvis bevisst på at denne har en historisk verdi, og vil, etter å ha restaurert bua, sette den opp igjen i nærheten, og bruke den som do. Vi vil oppfordre kommunen til gjennom byggesaken å se til at den settes opp igjen i størst mulig grad slik den har vært, gjerne med en beskyttelse av enkel, stående kledning på den mest værslitte veggen, men ellers så autentisk som mulig. Ut fra samtale med eieren har vi forstått på at han også ønsker å bevare bygningen på best mulig måte.

Med vennlig hilsen

Erlend Myking
konst. fylkessjef
Samferdsel, kulturminner og plan

Elisabeth Seip
kulturvernleder

HEDMARK
FYLKESKOMMUNE

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur.

Kopi til:

Nasjonalparkstyret for Forollhogna, Postboks 4710 - Sluppen, 7468 TRONDHEIM